

Μνήμη και Προφορική Ιστορία

Ενότητα 9: Η Συγκρότηση της Μνήμης

Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν

Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΜΑΘΗΜΑ 9

Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

ΠΩΣ ΣΥΓΚΡΟΤΕΙΤΑΙ Η ΜΝΗΜΗ;

- ◊ Θυμόμαστε σαν άτομα ή σαν μέλη της κοινωνίας;
- ◊ Πως και γιατί αλλάζουν οι αναμνήσεις μας;
- ◊ Πως επηρεάζονται από το χώρο, το χρόνο της αφήγησης, την ηλικία, την κοινωνική ομάδα;
- ◊ Πως εντοπίζουμε τις αναμνήσεις μας;
- ◊ Πως και γιατί ανασκευάζεται η μνήμη του παρελθόντος στο παρόν;

Επίκαιρα ερωτήματα με τα οποία πρώτος ασχολήθηκε ένας πρωτοπόρος μελετητής της μνήμης

Maurice Halbwachs (1871-1945)

◊ Πρωτοπόρος ερευνητής
στην κοινωνιολογία της μνήμης

Τα κοινωνικά πλαίσια της μνήμης [1925]
2013

Η συλλογική μνήμη [1950] 2013

Βιογραφικά στοιχεία

- ◇ Γεννήθηκε το 1871 στη Ρένς, μεγάλωσε και σπούδασε στο Παρίσι
- ◇ Από το 1905 συνεργασία με το περιοδικό *Année Sociologique* (Durkheim, Mauss, Van Gennep) και αργότερα *Annales*
- ◇ Δίδαξε κοινωνιολογία στο Στρασβούργο και στο Σικάγο
- ◇ Το 1944 συλλαμβάνεται από την Γκεσταπό και πεθαίνει στο Μπούχενβαλτ

Κεντρικές θέσεις για τη μνήμη

- ◊ Η μνήμη δεν είναι ατομική
- ◊ Θυμόμαστε σαν μέλη κοινωνικών ομάδων
- ◊ Η μνήμη είναι μεταβλητή
- ◊ Το παρελθόν δεν επανεμφανίζεται αυτούσιο, αλλά ανασκευάζεται με βάση το παρόν
- ◊ Προϋπόθεση για την ανάμνηση είναι η ένταξή της σε κοινωνικά πλαίσια μνήμης

LES CADRES SOCIAUX DE LA MEMOIRE (1925)

ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ, ΜΕΤΦ Ε.ΖΕΗ, ΝΕΦΕΛΗ 2013

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΗ;

- ◊ Αντικρούει θεωρία του ψυχολόγου Bergson ότι στα όνειρα μπορούμε να ξαναζήσουμε το παρελθόν
- ◊ Ο ονειρευτής είναι μόνος, αποκομμένος από την κοινωνία
- ◊ Για να θυμηθούμε, πρέπει να είμαστε σε επαφή με την κοινωνία
- ◊ Εμφανίζονται εικόνες του παρελθόντος, αλλά κατακερματισμένες και ανακαταμένες με ξένα στοιχεία

- ◊ Η μνήμη = καλοχτισμένο σπίτι, το όνειρο = άταχτα στοιβαγμένα οικοδομικά υλικά
- ◊ Συμπέρασμα:
  - ◊ Το όνειρο βασίζεται μόνο στο εαυτό του
  - ◊ Οι αναμνήσεις μας εξαρτιόνται από αυτές των συνανθρώπων μας
  - ◊ Το όνειρο είναι προσωπικό, η μνήμη κοινωνική
  - ◊ Η μνήμη χρειάζεται ένα γενικό πλαίσιο για να εντάξει τις αναμνήσεις
  - ◊ Η μνήμη προϋποθέτει μια ορθολογική εργασία ανασύνθεσης, το όνειρο όχι

Η ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ

- ◊ Πως αλλάζουν οι παιδικές αναμνήσεις στους ενήλικους: το παράδειγμα ενός αγαπημένου παιδικού βιβλίου
- ◊ Γιατί δεν ξαναβρίσκουμε την ίδια αίσθηση όταν το ξαναδιαβάζουμε ενήλικες;
- ◊ Ο τρόπος αντίληψης του παιδιού είναι διαφορετικός ➔ διαφορετικά πλαίσια μνήμης

- ◆ Τι μας εμποδίζει να ξαναβρούμε τις παιδικές μας εντυπώσεις του βιβλίου;
- ◆ Το σύνολο των σημερινών μας αντιλήψεων, το σύνολο των μετέπειτα μας εμπειριών
- ◆ Δεν αρκεί να ξεχάσουμε όλα όσα μάθαμε μετά, θα έπρεπε επίσης να ξέρουμε ακριβώς αυτά που ξέραμε τότε.
- ◆ Το παιδικό μυαλό έχει άλλα πλαίσια μνήμης από αυτά του ενήλικα
- ◆ Αναδρομικότητα της μνήμης: η δυσκολία να βρούμε σήμερα τα παλιότερα πλαίσια μνήμης

Μνήμη και ταυτότητα

- ◊ Από κάθε εποχή συγκρατούμε μερικές αναμνήσεις που αναπαράγονται συνεχώς και μέσα από τις οποίες διαιώνίζεται το αίσθημα της ταυτότητάς μας (σ. 118).
- ◊ Επειδή όμως έχουν ενταχθεί διαδοχικά σε διαφορετικά νοητικά πλαίσια, έχουν χάσει την αρχική μορφή τους.
- ◊ Μοιάζουν με παλιές πέτρες που έχουν χρησιμοποιηθεί στην κατασκευή ενός σπιτιού
- ◊ Οι αναμνήσεις που δεν επανεμφανίζονται είναι αυτές που κάποτε είχαν ενταχθεί σε διαφορετικό πλαίσιο.

Ο εντοπισμός των αναμνήσεων

- ◆ Προϋπόθεση για την ανάμνηση είναι να βρούμε στο πλαίσιο της μνήμης τη θέση των γεγονότων.
- ◆ Απαιτεί μια λογική διεργασία
- ◆ Σημεία αναφοράς που λειτουργούν σαν ευρετήρια (αντικείμενα, τοποθεσίες, χρονολογίες)
- ◆ Εντάσσονται στη συλλογική μνήμη
  - A) ανάλογα με τη χρονολογική σειρά
  - B) ανάλογα με τη σημασία που έχουν για την ομάδα μας

Λήθη και μνήμη

- ◇ Γιατί ξεχνάμε ορισμένες εμπειρίες της ζωής μας;
  - ◇ επειδή εξαφανίστηκε το νοητικό πλαίσιο στο οποίο κάποτε είχαν ενταχθεί
  - ◇ επειδή τα κοινωνικά πλαίσια της μνήμης αλλάζουν από τη μια περίοδο στην άλλη
- ◇ Η κοινωνία ξαναγράφει το παρελθόν ανάλογα με τις νέες συνθήκες
- ◇ Τα μέλη της κοινωνίας συμμορφώνονται με τα νέα πλαίσια μνήμης

Κοινωνική μνήμη και κοινότητα μνήμης

- ◊ Οι αναμνήσεις μας διαμορφώνονται από τη συμμετοχή μας σε μια κοινωνική ομάδα
- ◊ Όταν αποδεσμευόμαστε από την ομάδα, εξασθενούν και οι σχετικές αναμνήσεις
- ◊ Προϋπόθεση της ανάμνησης η ύπαρξη μιας συναισθηματικής κοινότητας
- ◊ Σχέση ατομικής και εθνικής μνήμης: το έθνος απόμακρο πλαίσιο, το άτομο ανήκει σε διάφορες ομάδες.
- ◊ Οι συλλογικές μνήμες διαμορφώνονται περισσότερο στο πλαίσιο αυτών των ομάδων, παρά στο έθνος

Συλλογική μνήμη και χώρος

- ◆ Σημασία του χώρου ιδίως σε ομάδες που έχουν διασκορπιστεί, αλλά τους ενώνει η ανάμνηση του τόπου
- ◆ Ο τόπος δεν είναι ουδέτερος μαυροπίνακας, έχει σφραγιστεί από την ομάδα που έζησε εκεί
- ◆ Κάθε στοιχείο του τόπου είναι κατανοητό μόνο στα μέλη της ομάδας

- ◊ Σημασία του τόπου σε εξαιρετικά γεγονότα
- ◊ Η ομάδα συνειδητοποιεί την ταυτότητά της
- ◊ Οι δεσμοί με τον τόπο φαίνονται πιο ξεκάθαρα τη στιγμή που πάνε να σπάσουν
- ◊ Τα εξαιρετικά γεγονότα αλλάζουν και τον τόπο και την ομάδα
- ◊ Επομένως αλλάζει και η ομάδα και η συλλογική της μνήμη (βλ. πρόσφυγες)

ΑΣΚΗΣΗ

Τι θυμάστε από την παιδική σας
ηλικία;
Σπίτι, παιχνίδια, τραγούδια,
σχολείο;
Ρουτίνες;
Φίλοι;
Μυρουδιές;
Πρώτος έρωτας;
Ποιά είναι η πρώτη ανάμνηση;
Θυμάστε αν τα ζήσετε ή σας το
είπαν οι γονείς;
Ποιό γεγονός θυμάστε σαν το πιο
σημαντικό

Χρηματοδότηση

- ◇ Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- ◇ Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- ◇ Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση, Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.